

Kieliverkosto (<https://www.kieliverkosto.fi/fi>)

Kieli-ideologisia näkökulmia korkeakoulujen yksi-, kaksi- ja monikielisyyteen

Suomalaisten korkeakoulujen kielipolitiikka on perustunut samalle periaatteelle kuin Suomen perustuslaillinen kaksikielisyys: korkeakoulut ovat joko yksikielisiä tai kaksikielisiä, ja kaksikielisyys on käytännössä tarkoittanut erillisten suomen- tai ruotsinkielisten ohjelmien tai linjojen rinnakkaista olemassaoloa.

Vähemmistökielinen korkeakouluopetus on ollut vähäistä, vaikka saamen kieliä, karjalaa, viittomakieliä tai romania on viime vuosikymmeninä suomalaisissa korkeakouluissa opetettu oppiaineena joissakin tapauksissa syventäviin opintoihin saakka. Erityisesti 2000-luvulle tultaessa englantia on lisääntyneen kansainvälistymisen myötä tuonut oman lisänsä yliopistojen kieli-ideologisiin keskusteluihin.

Julkaistu: 5. lokakuuta 2022 | Kirjoittaneet: Heini Lehtonen ja Taina Saarinen

Johdanto

Viime vuosikymmeninä erilaiset korkeakoulujen kansainvälistymiseen ja globalisaatioon liittyvät tekijät, kuten systemaattinen opiskelijoiden ja henkilöstön liikkuvuus ja muuttoliike, ovat haastaneet suhteellisen muuttumatonta suomalaista kielipolitiikkaa. Lisäksi erilaiset opiskelijaikäluokkien kokoon ja työmarkkinoiden tarpeisiin liittyvät tekijät vaikuttavat korkeakouluihin myös kielinäkökulmasta. Ymmärrämme siis kielipolitiikan sekä kielten eksplisiittisenä sääntelynä että erilaisina epäsuorempina, tilanteisina ja joskus tahattominakin tapoina vaikuttaa kielten käyttöön yhteisöissä (Pöyhönen ym. 2019).

Tarkastelemme tässä teemanumerossa suomalaisten korkeakoulujen yksi-, kaksi- ja monikielisyyttä kieli-ideologisesta näkökulmasta. Miten yksi-, kaksi- tai monikielisyyttä arvotetaan ja arvostetaan eri näkökulmista? Millaiset kieli-ideologiset keskustelut nousevat esiin, millaisia kieli-ideologisia diskursseja keskusteluissa kierrätetään, ja mitä nämä kertovat korkeakoulutuksesta? Miten vähemmistökielet asettuvat korkeakoulujen rakenteisiin? Miten

opiskelijoiden ja henkilöstön monikielisyys näkyy tai ei näy korkeakoulujen arjessa? Miten opetuksen ja tutkimuksen käytännöt kohtaavat kielistrategioiden ja kielilainsäädännön periaatteet?

Teemanumeron artikkelit

Teemanumero koostuu kahdeksasta artikkelista. Alustukset liittyvät yliopistotyöhön ja -koulutukseen sekä muodollisten kielipolitiikkojen että arjen kielikäytänteiden näkökulmasta. Teemanumeromme alkaa artikkeleilla, jotka käsittelevät yliopistoa kansainvälisenä työ- ja oppimisympäristönä, jossa jatkuvasti tehdään esimerkiksi englannin ja kotimaisten kielten sekä muiden Euroopan ja maailman kielten suhteisiin liittyviä valintoja. Jatkamme artikkeleilla, joissa tarkastellaan kotimaisten kielten tiloja ja asemaa suomalaisissa yliopistoissa. Lopuksi luomme yhteiskunnallisen katseen yliopistojen kieli-ideologioihin.

Anna Solin avaa teemanumeron tarkastelemalla rinnakkaiskielisyttä hallinto- ja henkilöstön työn sekä kielen valintaan ja kieliversiointiin liittyvien käytäntöjen näkökulmasta. Hän kehottaa pohtimaan, miten hallinnollista tekstityötä voisi kehittää kirjoitustyöläisten tarpeiden ja erilaisten resurssien kohdatessa. Tulevaisuudessa kieliversiointia, siis tekstien tuottamista ja julkaisua eri kielillä, saattaa tehdä yhä useampi hallinnon työntekijä, jolloin myös kielituelle asetetut toiveet voivat olla moninaisia ja vaihtelevia.

Inkeri Lehtimaja, Salla Kurhila ja Lari Kotilainen jatkavat yliopistotyön arjen teemaa monikielisen työyhteisön ja työntekijöiden näkökulmasta. Heidän keskeinen viestinsä on, että suomalaiseen yliopistoon muualta tulevan työntekijän kansallisen kielen oppiminen ei ole vain saapuvan yksilön vastuulla; kielitietoinen yhteisö voi tukea tulijan osallisuutta ja siten myös kielenoppimista.

Deborah Darling keskittyy esityksessään englanninkielisten maisteriohjelmien opiskelijoiden kielisiin ja niiden näkyvyyteen tai näkymättömyyteen. Opiskelijoiden ja opettajien haastattelujen analyysi osoittaa, että vaikka monikielisyys jossain määrin osataan ottaa huomioon, eri kielet ovat keskenään eriarvoisessa asemassa. Kirjoittaja peräänkuuluttaa pedagogisia käytänteitä opiskelijoiden moninaisten kielitaitojen hyödyntämiseksi oppimisessa ja opetuksessa.

Nina Reiman, Tuija Lehtonen ja Johanna Saario pohtivat artikkelissaan yliopistojen kielipolitiikkojen ja -ideologioiden sekä maahanmuuttaneiden monikielisuuden välisiä jännitteitä ja ristiriitoja. Kirjoittajat esittävät Jyväskylän yliopiston Integra-koulutuksen esimerkkejä moninaisen kielitaustan huomioimisesta yliopisto-opetuksessa. Kirjoittajat jakavat prosessin kolmeen vaiheeseen: ensimmäisessä vaiheessa opiskelija tulee tietoiseksi omasta repertuaaristaan, toisessa häntä rohkaistaan käyttämään repertuaariaan esimerkiksi keskustellen ja viimeisessä vaiheessa ohjataan käyttämään eri kieliä konkreettisissa tilanteissa.

Osa artikkeleista sivuaa Suomen perustuslailliseen kaksikielisyys ja kotimaisten kielten suhteisiin liittyviä teemoja. *Tuuli From, Harriet Zilliacus ja Gunilla Holm* tarkastelevat erään Helsingin yliopiston ruotsinkielisen koulutusohjelman opiskelijoiden haastattelujen pohjalta

ruotsinkielisen tilan rakentumista yliopistolla. Tutkimus osoittaa, että ruotsinkieliset koulutusohjelmat koetaan tärkeiksi ruotsinkielisiä tiloja säilyttäväksi rakenteiksi. Vaikka tavoitteena olisi joustava monikielisyys, se yhä usein tarkoittaa rinnakkaista yksikielisyyttä.

Heini Lehtonen, Dragana Cvetanović, Åsa Mickwitz ja Auli Toom käsittelevät yliopisto-opettajien kokemuksia Helsingin yliopiston kaksikielisissä TvEx-tutkinnoissa ja kysyvät, millainen käsitys kaksikielisydestä opettajien haastatteluissa rakentuu. Kun tutkinnon tavoitteena on kaksikielinen asiantuntijuus, oppimista edistää, jos opiskelija saa kokea kuuluvuutta sekä suomen- että ruotsinkielisissä yliopistoyhteisöissä. Koska suomen ja ruotsin asemat ja koulusivistykseltään suomen- ja ruotsinkielisten opiskelijoiden kielitaidot eroavat toisistaan, sekä opettajat että opiskelijat asettavat erilaisia vaatimuksia niin suomen kuin ruotsin kielen taidoille, mikä vaikuttaa opiskelun käytänteisiin.

Helka Riionheimo ja Natalia Giloeva tuovat keskusteluun mukaan uhanalaisen vähemmistökielen tilanteen eli karjalankielisen korkeakouluopetuksen käytännölliset ja kieli-ideologiset kerrostumat. Rinnakkaisten ja verrattain nuorten standardien olemassaolo edellyttää käytännön kysymysten ratkaisua, kun karjalaa opetetaan korkeakoulutasolla. Karjalan käyttö opetuskielenä vaatisi opettajalta kielitietoista otetta ja tietoista sanastotyötä.

Taina Saarinen päättää teemanumeron artikkelilla historiallisesti kierrätetyistä kieli-ideologisista diskursseista korkeakoulutuksessa. Erityisesti kansalliskielet ja englanti ovat osallisia erilaisissa kierteisissä puhetavoissa, joissa erilaiset ideologiset kokemukset kielten rooleista yhteiskunnassa törmäävät toisiinsa. Vähemmistökielet jäävät näiden keskustelujen laitamille. Erilaisilla korkeakoulupoliittisilla tavoitteilla saattaa olla myös kielipoliittisia vaikutuksia, vaikka se ei tarkoitus olisikaan.

Rinnakkaisista yksikielisyksistä monikielisyden moninaiseen tukemiseen

Yliopistot ovat yhtä lailla kansallisia ja kansainvälisiä instituutioita. Niillä on Suomessa kansallisvaltioon ja kansalliskieliin liittyviä velvollisuuksia ja vastuita, ja samalla niiden odotetaan osallistuvan kansainväliseen keskusteluun ja tutkimukseen sekä globaalien kysymysten ratkontaan. Vähemmistökielten noustua eksplisiittisemmin kielipoliittiselle kartalle 1990-luvun jälkeen yliopistoilla on ainakin moraalinen ja eettinen vastuu ottaa myös kotoperäiset vähemmistökielet paremmin huomioon. Tämä tuottaa kiinnostavaa dynamiikkaa suhteessa suomalaiseen yksi- tai kaksikielisyden perinteeseen (ks. esim Riionheimo ja Giloeva; From ym.; Lehtonen ym.; Saarinen tässä teemanumerossa).

Kansallisten teemojen ohella globalisaatio ja korkeakoulutuksen kansainvälistyminen tekevät sekä yhteiskunnan että korkeakoulujen moninaisuutta näkyvämmäksi, mikä väistämättä pakottaa yliopistot pohtimaan myös kielellisen inklusiivisuuden kysymyksiä. Miten erilaisista kielitaustoista tulevat voivat osallistua yhdenvertaisesti? (ks. esim Reiman ym.; Solin; Lehtimaja ym.; Darling tässä teemanumerossa). Onko yliopistoissa kiinnitetty riittävästi huomiota sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen? Huomioidaanko dekolonisaationäkökulmia mitenkään

yliopistojen kansainvälisessä ja kansallisessa toiminnassa? Millaista tietokäsitystä edustaa ajattelu “äidinkielisestä” tai “kansainvälisestä” (toisin sanoen englanninkielisestä) tiedontuotannosta?

Suomalaisten korkeakoulujen institutionaalisella yksikielisyydellä ja kaksikielisyydellä on pitkät perinteet, joten tilojen ja kehojen taivuttelu uusiin normeihin vaatii pitkäjänteistä, tietoista työtä (Lehtonen ym.; From ym). Virallinen ja eksplisiittinen kielipolitiikka ei välttämättä takaa, että käytänteet muuttuisivat ainakaan kovin nopeasti. Kielten elinvoimaisuus ja yhteisön kielitaidot ovat kiinni myös ihmisten valinnoista. Joissakin tilanteissa tarvitaan sääntelyä, joilla näihin valintoihin vaikutetaan. Muodollinen sääntely yhtäältä heijastelee yhteisön muuttuvia arvoja, toisaalta pyrkii vaikuttamaan yhteisön toimintaan ja joka tapauksessa luo raamit arjen normeille. Yksilön ja yhteisönkin vaikutusmahdollisuudet ovat vähäisiä silloin, kun rakenteet eivät tue valintoja.

Yksi- ja monikielisyden väliin mahtuu monenlaisia toimivia käytänteitä, jotka huomioivat eri puhujien ja yhteisön tarpeet ja oikeudet. Näitä käytänteitä ei tueta pelkästään yksilöiden valintoihin luottamalla, vaan monikielisyden toteutuminen vaatii hyvän tahdon lisäksi resursseja, suunnittelua, pedagogiikkaa ja pedagogista johtamista - ja joskus myös eri kielten sääntelyä. Tutkimustietoa monikielisyden eri ulottuvuuksista on runsaasti, ja sitä tarvitaan myös jatkossa.

Heini Lehtonen on sosiolinguisti ja suomen kielen yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa. Hän tutkii monikielisyttä, monikielistä vuorovaikutusta ja kieli-ideologioita muun muassa opetuksessa.

Taina Saarinen on kielipolitiikkojen ja korkeakoulutuksen parissa työskentelevä tutkimusprofessori Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksessa. Hän on kiinnostunut kielikoulutuspolitiikan yhteiskunnallisesta monitasoisuudesta.

Lähteet

Pöyhönen, S., Nuolijärvi, P., Saarinen, T. & Kangasvieri, T. (2019). Johdanto. Kielipolitiikka ja kielikoulutuspolitiikka monipaikkaisina ilmiöinä ja tutkimusaloina. Teoksessa T. Saarinen, P. Nuolijärvi ja S. Pöyhönen (toim.) *Kieli, koulutus, politiikka. Monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja*. Vastapaino, 3-24.

Artikkeliin viittaaminen

Lehtonen, H., & Saarinen, T. (2022). Kieli-ideologisia näkökulmia korkeakoulujen yksi-, kaksi- ja monikielisyteen. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 13(5). Saatavilla:

<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2022/kieli-ideologisia->

nakokulmia-korkeakoulujen-yksi-kaksi-ja-monikielisyyteen/ (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2022/kieli-ideologisia-nakokulmia-korkeakoulujen-yksi-kaksi-ja-monikielisyyteen>)